

A játék helye a könyvtárban

Természetesen e cikk szerzője nem arra szeretne praktikus tanácsokat adni, hogy a játékoknak a polcon avagy az asztalon van-e a legjobb helyük, vagy, hogy a játéknak – mint kiegészítő eszköznek – milyen mértékben van szerepe a már meglévő könyvtári gyakorlatban, hanem arra szeretne rávilágítani egy évek óta sikeresen működő példa tapasztalataira támaszkodva, hogy a játéknak nemcsak kiegészítő, hanem *önálló tevékenységformaként* is van létjogosultsága a könyvtár életében. Szeretném bemutatni, hogyan segítheti az olvasóvá nevelést, valamint – ilyen formában – miként illeszthető a könyvtári szolgáltatások körébe.

Hosszú idő óta elfogadott gondolat, hogy az olvasóvá nevelést nem lehet elég korán elkezdni, már gyermekkorban le kell fektetni az alapjait. Az olvasási szokások kialakulását leginkább a szülők iskolázottsága és kulturális szokásai, valamint a család szociális helyzete befolyásolja. A felnőttek olvasási szokásai megváltoztak, az olvasás gyakorisága és kedveltsége csökkent, valamint az a tény, hogy ma már a legtöbb információhoz otthonról, az interneten keresztül is könnyen hozzáférhetünk, nagymértékben befolyásolja az emberek könyvtárba járási szokásait.

A gyermekek tanulási folyamatai közül az egyik legfontosabb a példakövetés. A gyermek azt teszi, azt tanulja és azt a példát követi, amit a szüleitől lát. Nagy Attila olvasásszociológus, a Magyar Olvasás Társaság tiszteletbeli elnöke egy kerekasztal-beszélgetés alkalmával elmondta, hogy „*az olvasni tudás több generáción keresztül öröklődő minták eredményeként áll össze. Az, hogy a gyerek milyen hamar tanul meg olvasni, és kíváncsi lesz-e arra, hogy az iskolában mit tesznek elé, az ott-honi minták és példák sorozatából áll össze*”.* Ha a szülők nem járnak könyvtárba, keveset vagy egyáltalán nem olvasnak otthon, akkor a gyermek nagy valószínűség szerint ugyanezekkel a mintákkal megegyező szokásokat alakít ki, hiszen a szülői példamutatás nem ösztönzi az olvasásra, a könyvek szeretetére és a könyvtárba járásra. Ezek után felmerül a kérdés, vajon melyik az a korosztály, amelyiket olvasóvá kell „nevelni”: a gyermek vagy a felnőtt?

Természetesen nem kérdés, hogy ilyen tekintetben az elsődleges célcsoportot a gyerekek alkotják, viszont az olvasóvá nevelésük csak akkor lehet igazán eredményes, ha azt minél fiatalabb életkorban kezdjük el, és a szülőket is bevonjuk, aktív részeseivé tesszük ennek a folyamatnak. Ez volt az oka annak, hogy a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár vezetése 2005-ben egy új részleg, új szolgáltatás elindítását határozta el. Közel egyéves előkészítő munka után 2006 októberében könyvtárunkban megnyitotta kapuit a gyermekek és a játékos kedvű felnőttek előtt a *Csiritanya-Játéktár*.

A Csiritanya-Játéktár egy könyvtári környezetben egyedülálló szervezettségű játszóhely, amely ilyen formában az országban máshol nem található. Természe-

* Az olvasóvá nevelés problémái az ezredfordulón – Kerekasztal-beszélgetés. = Új Pedagógiai Szemle. 2000. július–augusztus (<http://www.ofi.hu/tudastar/olvasova-neveles>)

sen a legtöbb gyermekkönyvtárban vannak játékok, néhol egy-egy kisebb elkülönített teret is berendeznek játéksaroknak. A nyíregyházi példa azonban egészen más. Ez teljesen különálló helyiség, amely funkciójában nem keveredik más könyvtári szolgáltatásokkal, a játéknak mint különálló és önálló tevékenységformának ad helyet. Joggal felmerülhet a kérdés, vajon miért fontos, vagy miért érdeke egy könyvtárnak, hogy a játéknak ilyen önálló formában biztosítson teret, hiszen manapság annak is örülhet, ha egyre szűkösebb anyagi forrásai arra elegendőek, hogy az alapszolgáltatásait megfelelő szinten tudja működtetni.

A Játéktár létrehozásának legfőbb célja az olvasóvá nevelés elősegítése volt. Már korábban is említettem azt a köztudott elvet, hogy az olvasóvá nevelést nem lehet elég korán elkezdni. Puskás Gyöngyi egyik írásában azt olvashatjuk, hogy „*az olvasóvá nevelés már a születés előtt 9 hónappal megkezdődik*”. Nagy Attila olvasásszociológus ekként beszél erről: „*Vizsgálatok bizonyítják, hogy hat-hét hónapos áldott állapotban lévő kismamák kapcsolatba tudnak lépni a gyerekekkel úgy, hogy a hasukra teszik a kezüket, beszélnek hozzá, és ilyenkor a gyerek az anyja keze alá tartja a fejét. Az anyának a terhesség alatti érzelmi és intellektuális állapota hat a gyerek későbbi érzelmi, intellektuális fejlődésére, iskolai teljesítményére.*”^{***} Ebből is láthatjuk, hogy nem elég az olvasóvá nevelést nagycsoportos óvodás gyermekeknél elkezdni, jóval korábbi időszakra is ki kell terjeszteni, és erős alapokat letenni, amire aztán építezni lehet. Ebben az életkorban viszont a gyermekek még nem tudnak olvasni, tehát azon a tevékenységformán keresztül kell rájuk hatni, amely az ő életkorukra jellemző. Ez pedig nem más, mint a játék.

A gyermekkor legfőbb tevékenységi formája a játék. Sőt, annál sokkal több. A pszichológia a játékot – hétéves kor alatt – életmódnak, viselkedésmódnak, elsődleges életkategóriának tekinti, és nem csupán egyetlen tevékenységnek a többi között. Hiszen a gyermek ezen keresztül ismerkedik meg az őt körülvevő világgal, a világban működő folyamatokkal, szabályokkal. Gyermekkorban tehát *a tanulás legfőbb közege a játék*. A gyermek a játék segítségével különböző szerepeket és funkciókat gyakorol; megszabadul konfliktusaitól, kellemetlen érzései egy részétől, a kellemes élményeit újraéli, ha ismételten eljátszsa, utánozza a felnőtteket és a többi gyermeket; megismeri környezetét; fokozza beszédkedvét és -készségét, fejleszti személyiségét, önállósodik, megtanul megfigyelni, problémákat megoldani, szituációnak megfelelően viselkedni, elgondolásait megvalósítani, alkalmazkodni és megszerzi a tanuláshoz szükséges ismereteket, jártasságokat, készségeket és képességeket. Azt is mondhatjuk, hogy a gyermeket a játéktevékenység készíti fel az iskolára. Ezért olyan fontos kérdés, hogy a gyermek milyen játékkal játszik, milyen környezetben és hogyan teszi mindezt.

De mielőtt – fejlesztő pedagógus lévén – túlságosan belemerülnék a játék pszichológiai hátterének és fontosságának ecsetelésébe, térjünk vissza oda, hogy maga a játék miként segítheti az olvasóvá nevelést egy könyvtár életében. Természetesen indirekt módon. Az olvasóvá nevelés nem csupán abból áll, hogy különböző módszerekkel próbáljuk megszerettetni a gyermekekkel az olvasást, megismertetjük őket a könyvek szépségével és hasznosságával. Ez – a mai „internetes” és tömegkommunikációs eszközökkel telezsúfolt világban, amikor egy átlagos családnak már nem csak egy televíziója van otthon – nem elég. Rá kell venni őket, hogy

** Uo.

felálljanak a székükből, elmozduljanak a képernyő elől, és bejöjjenek a könyvtárba. Erre pedig a legalkalmasabb egy olyan játszóház, mint a Csiriptanya-Játéktár, amely az egész családot aktivizálhatja.

Az olyan kisgyermekes családokban, ahol a szülő rendszeres könyvtárhasználó, nem újdonság a gyermekek számára, hogy esetleg elkísérik édesanyjukat vagy édesapjukat a könyvtárba. Hogy ezt milyen gyakorisággal teszik, és esetenként mennyi időt töltenek el ott, az természetesen változó. De vannak olyan családok, ahol a szülők nem járnak könyvtárba, ilyenkor gyakran előfordul, hogy a gyermek egyáltalán nem, vagy csupán majd nagycsoportos óvodásként, esetleg csak iskolásként jut el a könyvtárba. Mondanom sem kell, ennek hatása még csak nem is hasonlítható ahhoz, amikor a gyermek már kisgyermek-, vagy akár baba korától rendszeresen látogatja a könyvtárat. Maga a Csiriptanya-Játéktár, valamint az általa nyújtott lehetőségek és programok becsalogatják a könyvtárba azokat a családokat is, akik egyébként nem könyvtárhasználók. A gyermekek már korán megismerkednek a könyvtárral, hozzászoknak ahhoz, hogy rendszeresen látogassák, és folyamatosan könyves környezet veszi őket körül. Ahogy a gyermek növekszik, felébred kíváncsisága a könyvtár egyéb részlegei iránt is, és egy bizonyos életkor után a Játéktárból „egyenes út vezet” a gyermekkönyvtárba. De az ilyen játszóház nem csak a gyermekekre gyakorol hatást, hiszen a gyermekek sosem egyedül érkeznek, szüleik, nagyszüleik, testvéreik, más rokonaik kísérik őket. Az elmúlt négy és fél év alatt több olyan családdal találkoztunk, akik előzőleg nem jártak könyvtárba, mostanra viszont nemcsak a Játéktárat látogatják rendszeresen, hanem aktív könyvtárhasználóvá is váltak. És nemcsak a szülők, hanem néhol a nagyszülők is.

De a sok elméleti kérdés után ismerkedjünk meg egy kicsit a Csiriptanya-Játéktárral, annak működésével és az itt folyó munkával.

A Játéktár egy izgalmas, játékokkal teli birodalom, ahol mindenki jól érezheti magát, a fő célcsoport azonban a 6-7 hónapos kortól a 10-12 éves korig terjedő életkor. A Csiriptanya jellegét tekintve teljes mértékben eltér a városban található más játszóházaktól. A Játéktárban kizárólag természetes alapanyagból készült fejlesztő játékok találhatók, egy részük egyedi, játékkészítők által megálmodott és kivitelezett darab.

A Csiriptanya-Játéktár az épület adta lehetőségeket kihasználva egy kétszintes, galériás helyiségben helyezkedik el, ami önmagában is az otthonosság érzését kelti az ide érkezőben. Az alsó szinten egy iroda található, ahol a foglalkozásokat előkészítő „műhelymunkának” ad teret, maga a játéktér pedig a közel 70 négyzetméteres galérián terül el. A játszóház kialakítása igazodik a gyermekek életkori sajátosságaihoz, a színek, anyagok és formák kínálta változatosság valóban minden érzékszervre hatással van, ami a gyermekek készségeinek, képességeinek fejlődésében alapvető fontosságú. A dekoráció elkészítésében a helyi Művészeti Szakközépiskola díszlettervező szakos diákjai voltak segítségünkre. Maga a játéktér három részre tagolódik, egy tágasabb rész ad helyet a konstrukciós játékok használatának, valamint a nagyobb teret kívánó mozgások gyakorlásának. Beljebb indulva eljuthatunk a mesesarokhoz, amelynek egyik sarkában áll a plafonig érő mesefa, ennek törzsébe beülhetnek a gyerekek. Jó színhely ez a mesefoglalkozásokhoz és egyéb, nem nagy mozgással járó játékokhoz. A harmadik rész a kreatív sarok, ahol óvodás székek és asztalok találhatók, itt zajlanak a kézműves foglalkozások, és itt van lehetőségük a gyermekeknek mindenféle kreatív tevékenységet folytatni.

A Csiriptanya-Játéktár az intézményen belül szervezetileg a tájékoztatási osztályhoz, ezen belül a gyermekrészleghez tartozik. Szorosan együttműködünk a gyermekkönyvtárral, mindenben segítjük egymás munkáját. Esetenként, bizonyos alkalmak kapcsán közös programokat, közös foglalkozásokat, foglalkozás-sorozatokat szervezünk.

A Csiriptanya működésének egyik legfontosabb jellemzője, hogy használata, valamint az általa nyújtott szolgáltatások igénybevétele, beleértve ebbe a kézműves foglalkozásokat is, teljesen díjtalan. 2011. április 1-jéig nem kellett beiratkozott olvasónak lennie annak, aki igénybe vette szolgáltatásainkat, ezzel is próbáltuk inspirálni az egyébként nem könyvtárhasználó családokat is. Ezen időponttól azonban a Játéktár csupán olvasójegy felmutatásával vehető igénybe. Tapasztalataink azt mutatták, hogy eddig csupán azokat a gyermekeket írtatták be szüleik, akik már igénybe vették a gyermekkönyvtár szolgáltatásait, a fiatalabbakat nem, holott ők is rendszeres könyvtárba járók, némelyik baba kora óta. Így a statisztikai adatok pontossága, valamint az olvasók „számonkérhetősége” érdekében hasznosnak találtuk ezt a feltevélt bevezetni. Természetesen a gyermekeknek kell beiratkozott olvasónak lenniük, hiszen ők veszik igénybe a Játéktár szolgáltatásait, a szülők kísérőként vannak jelen. Így megmarad a használat díjmentessége, hiszen 16 éves korig a gyermekeknek ingyenes a beiratkozás a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárba. Arra vonatkozóan, hogy ezen új szabály tükrében hogyan változik a beiratkozott gyermekek száma, legkorábban egy év múlva fogunk tudni pontos adatokkal szolgálni.

A Csiriptanya-Játéktár életének és foglalkozásainak szervezése szempontjából az egyik elsődleges szempont, hogy nemcsak a gyermekekre koncentrálunk, hanem az egész családnak kínáljuk programjainkat. Rendszeresen szervezünk olyan foglalkozásokat a családok számára, amelyek nagyszerű lehetőségeket kínálnak a gyermekeknek és a szülőknek a közös játékokra, kézműveskedésre, mint például zenés játszóházak, kreatív foglalkozások, valamint egyéb rendezvények, mint farsangi multság, betlehemes játék, játékvásár és egyéb vidám programok. Nyáron két héten keresztül kreatív foglalkoztató tábort szoktunk szervezni a gyermekeknek, ami rendkívül nagy népszerűségnek örvend; van olyan gyermek, aki eddig minden évben részt vett rajta.

A Játéktár az évek során igazi családi, baráti találkozóhellyé is vált. Programjainkkal, a Játéktár nyújtotta lehetőségekkel próbáljuk elősegíteni, hogy a gyermekek és szüleik több időt tölthessenek együtt vidám hangulatban. Természetesen az sem elhanyagolható szempont, hogy esetleg amíg a gyermek játszik vagy valamilyen foglalkozáson vesz részt, addig a szülő nyugodtan igénybe veheti a könyvtár kínálta egyéb szolgáltatásokat, és ez idő alatt gyermekét jó helyen tudhatja.

A 2007 őszen indított „Nagy olvashow” című átfogó olvasásnépszerűsítő program egyik kiemelten fontos célcsoportja a bölcsődés korosztály volt. A program célja az, hogy a gyermekeket már a korai életszakaszban a könyvtár felé terelgesük. Ezt a kezdeményezést intézményünk hosszú távú feladatának tekintti, ezért több olyan programot is indított, amely ezt a korosztályt célozza meg. A Csiriptanya-Játéktár nagyszerű helyszín az ilyen jellegű eseményekhez, mivel páratlanul ingergazdag környezetet nyújt a gyermekek számára a bőséges játéklehetőségekkel. Ezen programokon az 1–3 éves gyermekek szüleikkel közösen énekelnek, zenélnak, táncolnak. Valamennyi dal, mondóka játékos mozgással párosul, így a gyermekek természetes mozgásigényének is teret biztosítunk játékos formában.

Könyvtárunk e kezdeményezését örömmel fogadják más intézmények is, amelyek az adott célcsoporttal foglalkoznak. Folyamatos kapcsolatot tartunk a város bölcsődéivel, ahol nagy lelkesedéssel fogadják a kicsiknek szóló programjainkat, a babaolvasó naplókat. Felvettük a kapcsolatot a Városi Védőnői Hálózattal, velük szeretnénk a jövőben szorosabb együttműködést kialakítani.

A babaolvasó program népszerűsítése érdekében minden lehetőséget meg kell ragadni. A városunkban található Jóna András Oktató Kórház vezetésének beegyeztetésével a Szülészeti–Nőgyógyászati osztályon az újdonsült kismamák a kórház elhagyása előtt egy általunk összeállított „Babaolvasó” csomagot kapnak, amelyben található egy könyvtárba *Hívogató*, egy *Babaolvasó Napló*, egy *Babaolvasójegy* és természetesen egy részletes tájékoztató a Csiriptanya-Játéktárról, valamint az általunk kínált programokról, foglalkozási lehetőségekről.

A közelmúltban indítottuk útjára legújabb kezdeményezésünket, amely szerint minden frissen beiratkozott 0-tól 3 éves korú gyermekről fénykép készül gyermekkönyvtári vagy játéktári környezetben. Ezekből a fotókból tablót állítunk össze, amely digitális formában megjelenik a könyvtár honlapján, kézzelfogható papírkép-változatban pedig valamelyik gyermekrésztelen lesz kiállítva, hogy minden látogató megtekinthesse.

Szintén néhány hete rendezünk intézményünkben *Kerekítő* foglalkozásokat, ezeken a szülők és a gyerekek játékos, kötetlen formában ismerkedhetnek meg a magyar népzene hangzásvilágával. A *Kerekítő Ölbeli Játékklub* legjellemzőbb vonása, hogy fontos szerepet kapnak az ölbeli játékok, tehát azok a játékformák, amelyeket még a beszélni sem tudó gyerekekkel is játszhatunk. A *Kerekítő* foglalkozások célja a népi eredetű, ma is közkedvelt ölbeli játékok, mondókák, altatók, népdalok olyan szintű megismertetése és megtanítása a szülőknek, hogy azokat ne csak a foglalkozásokon, hanem otthon, a mindennapi életben is alkalmazni tudják.

Az olvasókkal történő kapcsolattartás, a látogatók megfelelő, széles körű tájékoztatása a programokról rendszerint nehézséget okoz egy intézmény életében. Nem hagyatkozhatunk csupán arra, hogy a honlapon, illetve plakátokon, szórólapon a könyvtár szolgáltatói terében megjelennek az információk az adott eseményekről. A programjaink iránt érdeklődő szülők részére hírlevelet indítottunk e-mail formájában, ebben minden eseményről, hírről, információról részletes tájékoztatást kapnak. Ez a megoldás sikeresnek bizonyult; jelenleg közel kétszáz hírlevelet küldünk ki minden alkalommal.

Természetesen a Csiriptanya-Játéktár nemcsak az egyéni látogatókat várja szeretettel, hanem az iskolai osztályokat, óvodai vagy más gyermekcsoportokat is játékos, mese- vagy kézműves foglalkozásra. Minden iskolai félév elején – személyesen vagy postai úton – eljuttatjuk az oktatási intézményekhez az adott félévre vonatkozó témajánlatunkat, amelyben az időszak foglalkozásairól kapnak tájékoztatást. Ezek a foglalkozások bizonyos időintervallumon belül vehetők igénybe, hiszen mindig valamilyen ünnephez, jeles naphoz kapcsolódnak. Továbbá az év bármely szakában kínálunk más témájú, konkrét időszakhoz nem kötött kézműves foglalkozásokat. Ezek a foglalkozások komplex jellegűek, az első részben mindig van egy rövid ráhangoló és ismeretközlő rész, ezt követi a kézműves munka, amely után sosem maradhat el a szabad játék. A csoportok átlagosan egy-egy alkalommal 90 percet töltenek el nálunk.

A Játéktár szolgáltatásai közé tartozik még a játékkölcsönzés is. Ez a lehetőség csekélyebb számú olvasót vonz, mint a játszóház használata. Ennek oka egyrészt a

kölcsönözhető játékok szerényebb választéka, másrészt az, hogy a játékkölcsönzés nem díjmentes szolgáltatás, ennek igénybevételekor az olvasónak kezelési költséget kell fizetnie. Terveink között szerepel a kölcsönözhető játékok kínálatának szélesítése, de egyelőre anyagi lehetőségeink ezt nem teszik lehetővé. Ha valamilyen forráshoz jutunk, akkor is előbbséget élvez az elhasználandó helyben használható játékok cseréje, javítása, valamint új játékok beszerzése.

A Csiriptanya-Játéktár rendkívül nagy népszerűségnek örvend a látogatók körében, ezt statisztikai adatok is bizonyítják. Az elmúlt négy és fél évre visszatekintve elmondhatjuk, hogy átlagosan évente 6900 fő látogat el hozzánk, ennek körülbelül a fele egyéni látogató, a másik felét pedig az iskolás, óvodás csoportok alkotják. Évente átlagosan 200 csoportos foglalkozást tartunk, bár ennél sokkal többre mutatkozna igény mind az oktatási intézmények, mind az egyéni látogatók részéről. Sajnos, sem a személyi, sem az anyagi lehetőségeink nem teszik lehetővé, hogy ezeknek az igényeknek jelen pillanatban teljes mértékben eleget tegyünk.

A gyermekek olvasóvá és aktív könyvtárhasználóvá nevelése nagyon szép, de napról-napra nehezebb feladat. A mértéktelen tévénézés és internethasználat hatására a gyermekek egyre távolabb kerülnek a könyvtől, leszoknak az olvasásról. Megfigyelhető, hogy ennek hatására sajnós, beszédkészségük is csökken, szókincsük szegényedik, képzelőerejük beszűkül, emocionális érzékenységüket elveszítik. Minden eszközt meg kell ragadnunk, hogy felébresszük olvasási kedvüket, megszerettessük velük a könyveket és a könyvtárba járást. Egy elhivatott könyvtárnak nem elegendő, ha csupán az olvasói számát növeli, hiszen az „csak” statisztikai adat. Aktív könyvtárhasználókká kell nevelni a fiatalokat is.

A Csiriptanya-Játéktárhoz hasonló kezdeményezés nagyszerű próbálkozás arra, hogy a gyermekekben felébresszük a kíváncsiságot a könyvtár iránt, és minél fiatalabb korban hozzászokjanak a könyvtárba járáshoz. Soha ne felejtjük el, hogy a gyermekek alkotják a jövő generációját (az olvasókéét is), és bármilyen fejlődést szeretnénk elérni, mindent az ő korosztályuknál kell kezdeni.

Vareha Beáta